

८५१८

in
Sura-

108

॥ ॐ ॥

श्री लक्ष्मीकान्त नाटक समाज.

कुमारपाण

नाटकना गायनो तथा टुंक सार.

छपावी प्रसिद्ध करनार

चंद्रलाल हरगोविन्ददास शाह

भावक—श्री लक्ष्मीकान्त नाटक समाज.

आंतराड, विकटोरीया श्री ७ —मुंबई

प्रिमत ४ आना

નર નાટક વ્યાખ્યાનના દરેક હક ૧૮૬૭ના ૨૫ મા એક્ટ પ્રમાણે
નક્કે પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે. માટે તેમની રજા સિવાય
કેમ્પે બજાવવું, ભજાવવું અગર છાપવું, યા છપાવવું નહીં.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૫૧૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ કુમારનાથ

વિષય ૬ : ૨૦૪

॥ ૐ ॥

॥તત્સત્ પરમાત્મને નમઃ ॥

મહારાજ

કુમારપાળ

નાટકનો ટુંક સાર તથા ગાયનો.

રચનાર

પ્રભુલાલ દયારામ દ્વિવેદી (એન્જનીઅર)

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

શાહ ચંદુલાલ હરગોવિન્દલાલ

માલેક-શ્રી લક્ષ્મીકાન્ત નાટક સમાજ.

ગ્રાંટરોડ, વિક્ટોરીઆ થીએટર મુંબઈ.

સંવત ૧૯૭૭

ઈ. સ. ૧૯૨૧

આવૃત્તી ૨ જી

પ્રત ૨૦૦૦

શ્રી ચુડીલાલ અમીચંદના ધી મુગ્ત નેન
એ-પ્રી-પ્રેસમાં અમૃતલાલ જમીયતરામ મહતાએ છાપ્યું
અપાડીયા ચકલા સુરત.

કિંમત ૪ આના.

કોપીરાઈટ-સંપ્રદાયનાં પાત્રો.

૬-૨-૬

પુરુષ વર્ગ.

સિદ્ધરાજ જયસીંહ-ગુજરાતનો રાજધિરાજ.
 ત્રિભુવનપાળ-સિદ્ધરાજનો વયોવૃદ્ધ વીર મંડલેશ્વર-દેહસ્થળીનો રાજ.
 કુમારપાળ-ત્રિભુવનપાળનો વીરપુત્ર; ગુજરાતનો બાવી રાજ.
 ઉદયન-સિદ્ધરાજનો એક મુખ્ય ધાન; અંબાતનો મુખો.
 વાગભટ્ટ-ઉદયનનો પુત્ર, કુમારપાળનો મિત્ર.
 સામંત-સિદ્ધરાજનો એક સ્વાર્થી અને કારસ્થાની સામંત.
 ચાહડ-વાગભટ્ટનો ભાઈ; સિદ્ધરાજનો પ્રતિપત્ત પુત્ર, ગુજરાતનો
 અભિલાષી.
 કૃષ્ણદેવ-સિદ્ધરાજનો સેનાપતિ; કુમારપાળનો અનેવી.
 લીમસીંહ-કુમારપાળનો દુઃખને વખતે આશ્રય આપનાર એક જોડુ.
 મહીપાળ- } કુમારપાળના બંધુઓ.
 કીર્તિ રાજ- }
 પડિત વિદ્યારામ એક અટપટી બ્રાહ્મણ, રાજપુરોહિત પછીથી કુમા-
 રનો મિત્ર.
 જગત-એક ઠાકોરનો પુત્ર, પંડીતનો પુત્ર નિરાળીયો.
 રામસંગ-રામનગરનો અક્ષીણીયો ઠાકોર; જગતનો પિતા.
 ઉપરાંત-સતીનો શાપ, તપસ્વી, સભાસદો, પ્રધાનો, દરબારીઓ, સૈનીકો,
 ખુશામતીયાઓ વગેરે.

સ્રી વર્ગ

ભુપાળદેવી-કુમારપાળની રાણી.

જયન્તિ-પાટણના એક શ્રીમંતની પુત્રી, ભુપાળદેવીની સખી અને
વાગબદ્ધની પ્રિયતમા.

મીઢેવી-કુમારપાળની ધર્મબગિની.

હીહી-પંડિતની પુત્રી, જગતની પ્રિયતમા.

ચંપા-રામસંગની પુત્રી પછીથી પંડિતની પત્ની.

ઉપરાંત-કુંળદેવી, સખીઓ, દાસીઓ, વારાંગનાઓ વિગેરે.

સ્થળ-પાટણ, ખંભાત અને દેસસ્થળી.

શ્રી કુમારપાળ નાટકનો પ્રવેશાનુક્રમે

સંક્ષિપ્ત સાર.

અંક પહેલો.

મંગળાચરણ અને વસ્તુસૂચન.

પ્રવેશ પહેલો-પાટણનો કીલ્લો.—રાત્રીને સમયે સાંત સાથે નગરચર્યા જોવા નીકળેલો સિદ્ધરાજ જયસિંહ પોતાની પ્રભુતા જિનવારસ જોઇ પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે કરેલાં સતકર્મો નીષ્ફળ જવા માટે ખેદ દર્શાવે છે ત્યાં કુળદેવી પ્રકટ થાય છે અને સિદ્ધરાજને પુત્ર પ્રાપ્તિનું વરદાન આપવા જાય છે તેટલામાં સતીનો શાપ પ્રકટ થઇ સિદ્ધરાજને “તારો નીર્વાંશ જશે” એવા રાણકદેવીએ આપેલા શાપનું દ્રશ્ય બતાવે છે. જેથી પાપનો પશ્ચાત્તાપ કરતા સિદ્ધરાજને “ભાવી રાજા કુમારપાળ છે” એવું બલીખ્ય કહી દેવી અદ્રશ્ય થાય છે; પરંતુ કુમારપાળના કુળને ધિક્કારનારો સિદ્ધરાજ તેનો નાશ કરવા ધારે છે જેથી સતીનોશાપ તેને ભાવીની અચલતાનું સ્મરણ કરાવી અદ્રશ્ય થાય છે. પછીથી સામંત સિદ્ધરાજ વચ્ચે લોકોમાં અન્યાય ન દેખાય એવી રીતે કુમાર અને ત્રિભુવનનો નાશ કરવાની યુક્તિ ત્યાં દંડનાયક વાગબટનું અચાનક આગમન સિદ્ધરાજે નેનાથી વાત છુપાવી સામંતને દેહસ્થલી મોકલેલો. ઉભયના ગયા વડી વાગબટ માત્ર કલ્પનાથી તેમની મસલત જાણી લઇ કોઇ પણ પ્રયત્ને કુમારપાળને બચાવવા માટે નીશ્ચય કરી જાય છે.

સીન ટ્રાન્સફર.

પ્રવેશ બીજે — મહાલય — ભૂપાળ દેવીનો જ્યન્તિ સાથે હાસ્ય વિનોદ, ત્યાં કુમારપાળનું આગમન થતાં જ્યન્તિ ચાલી જાય છે પછી દંપતિના હર્ષોદ્ગાર ત્યાં ત્રિભુવનપાળ સાથે સામંતનું આવવું કુમારપાળને રાજ્ય આપવા સંબંધી મસલત કરવા માટે સિદ્ધરાજ તરફથી મંડુકેશ્વરના શિવાલયમાં પિતા પુત્રને આવવાનું આમંત્રણ અને રાજઆજ્ઞા માન્ય કરી કુમારપાળને જલદી આવવાનું કહી ભોળા ત્રિભુવનપાળનું કપટી સામંત સાથે પ્રસ્થાન. અને ગયા પછી સામંતના શબ્દોપર શંકાશિલ અનેલા કુમારપાળને મંડુકેશ્વર ન જવાની અને જાય તો સૈન્ય સાથે જવાની સલાહ ક્રુપાવેશે આવેલો વાગબટ આવે છે. કુમારપાળ તે સલાહ સ્વીકારી સલાહ આપનારને બહેર થવાનો હઠાગ્રહ કરે છે જેથી વાગબટ બહેર થાય છે ત્યાં અને મિત્રોનું હર્ષાલિંગન. **ટુચ્છો.**

પ્રવેશ ત્રીજે — પંડીતનું ઘર — સ્વાર્થી પંડીત મોટી ઉમ્મરે બણવા આવેલા ડોહ પણ માલદાર નીશાળીયા જગત પાસેથી પૈસા કઢાવવાની યુક્તિ બોળી રહ્યા છે ત્યાં તેનાથી ચાર ચંદ્ર ચડે એવો તેનો ચેત્તો જગત તેનીજ છોકરીને ઉપાડી નહાસી જવાનો તાગડો રચી તેને આડા અવળું સમજાવે છે તેટલામાં સામંત આવતાં જગત ક્રુપાઈ જાય છે. સામંત પંડીતને કેટલીક સુચનાઓ આપી ત્રિભુવનપાળ સાથે જલદી મંડુકેશ્વર જવાનું કહી પોતે કુમારપાળનો રસ્તામાંજ ઘાટ ઘડવા માટે જાય છે. તેના ગયા પછી આવા જયંકર દારસ્થાનમાં ભાગ લેવો કે નહિ એ સંબંધી પંડીત વીચાર કરે છે ત્યાં ક્રુપાઈને તેની વાત સાંભળતો જગત તેને બડકાવે છે જેથી પંડીત તેને બડકાવી વાત ક્રુપી રાખવાની ધમકી આપી પોતાની નોકરી બળવવા માટે જાય છે જેથી તેની ચોટલી હાથમાં આવલી જાણી શિરજેર થયેલો જગત લીલીને આડુ અવળું સમજાવી પંડીતની મીલકત સાથે લઈ નહાસી જાય છે.

પ્રવેશ ચોથો—શિવાલય-નિર્જન શિવાલયમાં ત્રિભુવનના
 નાશ માટે પોતાના અંગરક્ષકોને છુપાવી પછી તેને એકલો બોલાવી
 સિદ્ધરાજ તેની પાસે કુમારપાળની માગણી કરે છે. બોળો ત્રિભુવન
 પ્રથમ તો તે માગણી કમુલ રાખે છે પણ જ્યારે સિદ્ધરાજ તેને
 નાશ કરવા માગે છે એવું જણવામાં આવે છે ત્યારે તે માગણીને
 ધિક્કારી કાઢે છે જેથી હઠીલો સિદ્ધરાજ પોતાની ઠટાર તેને આપી
 તેને હાથે તેનો અથવા પોતાનો નાશ કરવાનું કહે છે. પરંતુ રાજ-
 ભક્ત ત્રિભુવન વૃદ્ધાવસ્થામાં રાજધાતક થવા કરતાં દેહોત્સર્ગ કર-
 વાનું પસંદ કરી આત્મ જાળિદાન આપે છે ત્યાં સામંત કુમાર
 લક્ષ્મર સહીત આવવાના ખખર આપે છે જેથી સિદ્ધરાજ તેની સામે
 થવા માટે જાય છે. આ સમયે છુપાઈને જોતો પંડીત સિદ્ધરાજ
 ને કૃતજ્ઞી જોણી તેની સેવા તથા કુમારપાળની સેવા કરવાનો નિશ્ચય
 કરે છે. તેટલામાં દીવાન કુદી કુમારપાળનું આવવું, પિતાની દુર્દશા
 જોતાં ક્રોધ, મોતના પંખમાં સપડાયલા ત્રિભુવનપાળનું તેને સાંત્વન
 અને કુમારને બહારવડું ન ખેડવાની અને રાજધાતક ન થવાથી
 પ્રતિજ્ઞા લેવાથી વીર ત્રિભુવનનું પરલોક પ્રયાણ તેટલામાં શરુઓનું
 આવવું વાગબટની મદદથી સરસ્વતીમાં કુદી પડી કુમારનું નહાસી
 જવું અને તેથી સામંતનો ક્રોધ. **ટૂંકલો.**

પ્રવેશ પાંચમો—મહાલય-કારસ્થાની સિદ્ધરાજે લોકોમાં
 અન્યાય ન દેખાય એટલા માટે ત્રિભુવન અને કુમાર મંદિર લુટવા
 આવ્યા હતા તેમ! ત્રિભુવનપાલ મરાયો અને કુમાર નહાસી ગયો
 એવી વાત ફેલાયેલી હોવાથી દુઃખ આદ્ય અપહીતિ જેઠ વ્યાકુલ
 થયેલી ભુપાલદેવી યોવનધેલી જ્યન્તિ પાસેથી લોકવાયકા કેવી છે
 તે સાંભળી રહી છે ત્યાં જોગી વેષે પંડીત કુમારપાલના કુશલ સમા-
 ચાર આપી જાય છે પછીથી વાગબટનું આગમન; દુઃખથી ઘેરાએલી
 ભુપાલદેવીનું શાન્તવન અને યોગ્ય સલાહ; ભુપાલદેવીના ગયા પછી

વાગબટ જ્યન્તિ પાશે પ્રેમ વાચના કરે છે. પરંતુ જ્યન્તિ તેને બીર અને ખુશામતી કહી તેની અવગણના કરે છે. અને રાજના અન્નાયની સામે થવા ઉશ્કેરે છે જેથી વાગબટ પોતાની બુલ સમજ છંદગીનાં ભોગે સત્ય પ્રસીદ્ધ પ્રતિજ્ઞા કરે છે તે જોઈ જ્યન્તિનું સ્નેહદાન અને હૃદય બંધન

પ્રવેશ ૬ઠો-ઉઘાન-કુમારપાલ માટે ખાવાનું લેવા આવેલો પંડીત રામસંગના બગીચામાં આવી ચડે છે અને થાકી ત્યાંજ આરામ કરવા વિચાર કરે છે તેટલામાં જગતની બહેન ચંપા ત્યાં આવી ચડે છે તેને જોતાં મોહ પામી પ્રેમનો દરદી પંડીત પોતે કુમાર પાલનો પોશાક પહેરેલો હોવાથી કુમારપાલ તરીકે જાહેર થાય છે અને દેશના ભાવી રાજાનું નામ સાંભળી ચંપા પણ તેની જલમાં ફસાય છે. તેટલામાં રામસંગ સાથે જગતનું આવવું તે જોઈ ચંપાનું છટકી જવું અને પંડીત કેદ.

પ્રવેશ ૭મો-ખેતર-છુપા ગહેવા માટે બ્રાહ્મણ વેશે નાશ ભાગે કરતો કુમારપાલ વિશ્રાંતી લેવા માટે એક ખેતરમાં આવી ચડે છે ત્યાં સિદ્ધરાજના સીપાઇએને જાવતા જોઈને પોતાને નિર્ભય સ્થલે છુપાવવા માટે ખેડૂત ભીમસીંહન પ્રાર્થના કરે છે. પરંતુ છુપાવાનું સ્થળ ક્યાંય ન હોવાથી ભીમસીંહ ખેડૂત તેને કાંટાના ઢગલામાં છુપાવે છે તેટલામાં સામંતનું આવવું, ચેતરદ શાધખેલ ભાલાચડે કાંટાની તપાસ પણ “જેને રાજ રાખે” એ ન્યાયે કુમારનું બચી જવું અને સામંતનું વીલે માટે પાછા જવું તેના ગયા પછી ખેડૂત કાંટાથી વીંધાઈ ગયેલ કુમારપાલને પહોર કાઢે છે અને ખાવાનું આપે છે, પણ ક્ષત્રિ તે કુમાર ભીખનું અનાજ ન ખાતાં ચાલ્યો જાય છે.

પ્રવેશ ૮મો—અરણ્ય—શુધા તપા અને દુઃખથી રીબાતે કુમારપાલ ઘેર જંગલમાં એક વૃક્ષની શાખા માથામાં અથડાવાથી મુર્છાવશ થાય છે ત્યાં સર્પ તેને માથે છત્ર ધરે છે તેટલામાં પ્રવાસ કરતી શ્રીદેવી ત્યાં આવી ચડે છે અને એક મનુષ્યની હાંસક પશુઓ પણ સારવાર કરતાં જોઈ આશ્ચર્ય પામે છે.

ટખલો

અંક બીજો.

પ્રવેશ ૧લો—સલાલુવન—ગાનતાનમાં મશગુલ થએલા સિદ્ધરાજને સામંત, કુમાર દેહસ્થલીમાં આવ્યાની ખબર આપે છે જેથી મુક્તિથી તેનો વિનાશ કરવા પોતાના મુખ્ય મંત્રીઓને બોલાવી કુમારપાલને પકડી લાવવાનો હુકમ ફરમાવે છે, તેમાં ક્ષતાવળીઓ ચાહડ કુમારપાલને પકડી લાવવાનું બીડું ઝડપે છે પણ સિદ્ધરાજ તરફથી કુમારના બનેલી સેનાપતી કૃષ્ણદેવને હુકમ થતાં તે અભય વચનની શરતે પકડી લાવવાનું કમ્બુલ કરે છે. સિદ્ધરાજે તે વચન માટે આનાકાની દર્શાવતાં વાત વધી પડે છે. વાગબટ સત્ય વાત જાણતો હોવાથી માર્મિક શબ્દોમાં સિદ્ધરાજની સામે થાય છે પણ મગર અને હઠીલો સિદ્ધરાજ પોતાની ભૂલ કમ્બુલ કરતો ન હોવાથી સત્યવીર સેનાપતી પોતાનો અધિકાર છોડી દે છે જે ખુશામતી સામંતને સોંપાય છે અને કોઈ પણ રીતે, મરજી એજ કાચદો, એ સુત્ર અમલમાં આવતું જોઈ ગર્વિષ્ટ ભૂપાળ ખુશી થાય છે.

ટખલો

પ્રવેશ બીજો—આવાસ—હેડમાં પૂરાયલા પંડીતને લીલી ધુટ્ટો કરે છે અને જગત આવતાં તેની પાસે સ્વીહડના હથિઆરથી પંડીતને મુક્તિ અપાવે છે ત્યાં રામસંગ આવતાં જગત તેને ઉંડાં બજાવી તેની પાસેથી પંડીતને પોશાક અપાવે છે પછીથી વારાંગના ઓતું વૃત્યગાન,

પ્રવેશ ત્રીજો—મહાસય્યા આગળનું ઉદ્યાન—સપ્ત
 છુપાણદેવીની વિરહાવસ્થા. ત્યાં પરદેશી વેશે કુમારપાળનું આવવું
 પરસ્પર માર્મિક ચેષ્ટા મેળાપ અને આનંદ ત્યાં જ્યાંનત આવવી
 સામંત તેને પકડવા આવવાના ખબર આપે છે અને જલદી નાસી
 જવાનું કહે છે પરંતુ નહાસભાગથી કંટાળેલો કુમાર સિદ્ધરાજની
 સમક્ષ જઈ જે થાય તે સહન કરવા તૈયાર થાય છે કિન્તુ યુદ્ધીભત્તી
 જ્યન્તિની સચોટ દલીલોથી કુમાર પાછળ કુંભારના ઘરમાં છુપાય
 છે ત્યાં સામંતનું આવવું પ્રયત્નમાં નિષ્ફળ થવું જ્યન્તિની યુક્તિનો જય.

પ્રવેશ ચોથો—પુણ્ય વાટીકા—વાગબટ અને ચાહડ વાતો
 કરતા પ્રવેશ કરે છે ત્યાં કુમારપાળને પકડવા ગએલા સામંતને હેરાને
 કરતા પ્રેમ-જનો આવે છે ત્યાં અચાનક સિદ્ધરાજ આવી મીઠા
 શબ્દોથી પ્રેમજનોને શાન્તવન આપી વીદાય કરે છે ત્યાર બાદ
 કુમારને પકડવા જવાની સામંત અને ચાહડને આજ્ઞા. બાદ રાજ્યનો
 ઉત્તરાધિકારી સ્થાપવા માટે વાગબટની સલાહ ને તેનો સંદિગ્ધ જવાબ
 સિદ્ધરાજના ગયા બાદ પંડીતનું આવવું અને મીત્રને મળવા માટે
 વાગબટ સાથે ખંભાત જવાનો ઠરાવ ત્યાં સર્પ ડંશનો ઢોંગ કરતી જ્ય-
 ન્તિનું આવવું; રસભર્યો સંવાદ અને કંઠર્પના ઝેરમાં અમૃતનો આસ્વાદ.

પ્રવેશ પાંચમો તાલવન—કુમારપાલની શોધમાં નીકળેલા વઝ
 અને વાઘ-ચાહડ અને સામંત કુમારપાળને ઝેર આપવાનો નિશ્ચય કરે
 છે અને તે મુજબ સામંત સાધુવેશ ધારણ કરી તેની રાહ જોશે
 ત્યાંજ છુપાઈ રહે છે ત્યાં ભવિષ્યનો મહારાજ પેણ અત્યારે રૂઝ-
 વસ્થામાં સંકટાનું સિંહાસન, મુશીબતોને મુકટ અને દરેદાનું
 સામ્રાજ્ય ભોગવતો કુમાર આવી ચડે છે તેને સાધુના વેશે છુપા-
 ચલો શયતાન પાણીમાં ઝેર આપે છે તેની ક્ષતીલ અસર, અસહ્ય
 વેદના તે જોઈ શયતાનને આનંદ, કુમારને મુઠ્ઠા અને

સામંતનું પલાયન. ત્યાં વાગભટ્ટનું આગમન, મિત્રની કૃદ્ધિના જોષ કલ્પાંત; અચાનક એક તપસ્વીનું આવવું અને ભાગ્યના લેખ નિશ્ચલ રાખવા આપઘાતચારથી કુમારને સાવધ કરી હેમાચાર્યના ઉપાશ્રયે લઇ જવો.

પ્રવેશ છઠો—ઉદ્યાન—જયન્તિ અને સખીઓની વસંત લીલા. ત્યાં હેમાચાર્યથી સ્વાસ્થ્ય પામેલા કુમાર અને વાગભટ્ટનું આવવું અને મંત્રણા માટે આવાસમાં જવું તેટલામાં પંડીત ચાહડ આઘ્યાના ખખર આપે છે અને તે દાંધ ઉધ્ધતાઈ ન બતાવે એટલા માટે જયન્તિ પંડીતને ઉદયનને બોલાવા મોકલે છે ત્યાં ચાહડનું આવવું અને વાગભટ્ટને મલવાની ઇન્ટેન્જરી પણ વાગભટ્ટ કુમારપાલ સાથે હોવાથી જયન્તિએ તેને અટકાવવો, ચાહડના મનથી તે પોતાનું સખત અપમાન હીર જોગલઈતી રકડક ત્યાં વાગભટ્ટનું આવવું, બન્ને ભાઈઓની તકરાર, તેમાં વાગ ચુદ્ધમાંથી દ્વંદ્વ ધ્વની નૈયારી, ત્યાં ઉદયનું આવવું અને કુંસપ વિનોદનું દારણુ છે એ સમજાવી શાંત પાડવા ચારડે નમી જવું અને વાગભટ્ટનાં તેને મીઠું શબ્દોમાં ઉપદેશ.

પ્રવેશ ઉભો—આગાર—મૃત્યુસૈંયાપર પડેલા સિદ્ધાનંતને હૃદયકંપ ત્યાં ચાહડ અને સામંતનું આવવું અને કુમારપાળને જેર આપી મારી નાખવાના ખખર આપવા પોતાનો હડ પુર્ણ થયેલો અને ભવિષ્ય વાગી મીઠ્યા થએલી જોષ મગર મહીપતિને આનંદ ત્યાં અચાનક સતિનો શાપ પ્રકટ થઇ : કુમાર જીવતો છે એમ જણાવે છે જેથી બ્યાકુલ થઇ સિદ્ધરાજ પ્રધાનોને બોલાવી ચાહડને રાજતિલક કરવાનો વિચાર જણાવે છે પણ ખરો હકદાર જીવતો હોવાથી કૃષ્ણદેવ વીગેરે વિરૂદ્ધ પડે છે, વાગભટ્ટ કુમારપાલને લઇ હાજર થાય છે, તેથી હૃદયને આધાત અને ભાવીની નિશ્ચિન્નતા કમુલ કરતાં ગુનરાતના પ્રતાપી રાજાનો દેહાન્ત અને સવ ત્ર સ્તબ્ધતા. **ટખલો**

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૧લો—વાડી—સિદ્ધરાજના નિમિત્તથી ખેડ કરતાં
 આહડને રાજ્ય લેવા માટે ઉત્સાહિત કરવા સામંત રાજ્યના ડેટલાક
 અમલદારોને પોતાના પક્ષકાર તરીકે બોલાવી લાવે છે. પણ
 તે સર્વ અધિકારીઓ ગુપ્ત વેશમાં હોવાથી કુમારપાળ અને પંડીત
 પણ તેમાં બળી જાય છે કોઈના જાણવામાં આવતું નથી, સર્વે
 છુપા સભાસદોને પોતાનેજ રાજ્ય આપવાની પ્રતીક્ષા લેવાન્યા
 પછી આહડ રાજ્યાસન કેવી રીતે કબ્જે કરવું તે સંબંધી મસલત
 ચલાવે છે તેમાં વચ્ચે બોલવા જતાં અવાજપરથી કુમારપાળ ઓળ-
 ખાઈ જાય છે અને આહડ કાંઈપણ આગલ પગલાં ભરે ત્યાર પહેલાં
 છટકી જાય છે. જેથી ગુરૂએ યદ્ય કૃતાવળીયો આહડ કુમારપાળ ગુપ્ત
 વેશે ખાતમી મેળવી જવા માટે સામનનેજ ગુન્હેગાર ગણી દેવાનું
 નિર્ણય કરે છે.

રજબલો

પ્રવેશ ૨જો—આવાસ—પંડીત જગત પાસે પોતાની મીલકતની
 માગણી કરે છે પણ જગત તરફથી આડો જવાબ મળતાં પોતાના મીત્ર
 કુમારપાળને રાજ્ય મળતું હોવાથી જોરપર આવેલો પંડિત જગત
 પાસેથી કોઈ રીતે પૈસા મેળવવા અને ન આપે તો તેમને કેદ કરી
 તાજ લીલામ કરવા તૈયાર થાય છે. જેથી રામસંગ પોતાની જગીર
 ના વીણ ગામમાંથી દસ ગામ પંડીતને કૃષ્ણાર્પણ કરી ચંપાને લેની
 સાથે પરણાવી દે છે જેથી સર્વને આનંદ.

પ્રવેશ ૩ બે—માહાસય—પોતાના ભાષ્ટનિ બળવાખોર
 બાણી વાગબટ પણ ખુલી રીતે વિરોધ જાહેર કરે છે અને કુમા-
 રપાળ તથા કૃષ્ણદેવ સાથે મળી ચાહડને પરાજીત કરવાની યુક્તિ
 ઢાઢવે છે. પોતાના માર્ગમાં પોતાનો બાઈ વાગબટ
 નડતર રૂપ હોવાથી સાહસીક ચાહડ ભાષ્ટનું ખુન કરવા માટે આવ્યો
 છે. ત્યાં બેડેસો બેઠ તેની પાસે દંદ યુધ્ધની માગણી પરિણામે
 દંદ યુધ્ધ તેમાં ચાહડની હાર, અને ન્હાસી જતું.

પ્રવેશ ૪ થો. મંઠપ સર્વ નાગરિકો અને અધિકારીઓ
 સર્વાનુમતે “ગુર્જરેશ્વરના સિંહાસને કુમારપાળને રાજ્યાભિ-
 શેક” કરે છે જયધોષ અને સર્વત્ર આનંદ.

શાન્તિ શાન્તિ શાન્તિ

સમાપ્ત.

શ્રી ગણેશાય નમઃ

મહારાજ કુમારપાળ નાટકનાં ગાયનો.

નાન્દી.

પ્રથમ નમન ધન પરબ્રહ્મ તું કૃપાલ
છો કાન્ત કમલા હૃદય સરવર મરાલ
સત્ ચિત્ત આનંદ ધન તું દયાલ—પ્રથમ૦
વાણીમાં વિભુ ઝંકાર શાસ્ત્રમાં વેદાન્ત સાર
અભરભર વરદવર ધરણીધર વિજયકર
મેઘસ્યામ વિમલધામ જય લલામ
મન વિરામ પુર્ણ કામ.....
પુનિતનામ કરે પ્રણામ સદૃશ જમત જન—પ્રથમ૦

બાળાઓ—

૨

અમારી જય ગરવી ગુજરાત
સકળ હિન્દમાં શ્રેષ્ઠ ગણાતી
જેના જશ ગૌરવને ગાતી ભારતી ગુણ રણીયાત—અ૦
અંધુ ભાવના મંત્ર મધુરા સ્વદેશના સંરક્ષક શર
પશુ પ્રતિપાલક પૂરા જનની જનની જગ વિખ્યાત—અ૦
ભરત ભુમીની નન્દન વાહી કીર્તિ માલતી કુંજ રસાળી
પુનરપિ થઈ હરિયાળી વિલસે વિમળા વિજય પ્રભાત—અ૦

પ્રમલ—

૩

લાખ પ્રખેલો કરો છતાં પણ પાપ કુપાસે નહીં
જેમ અનલ ઘેરો ધન્યનમાં બે પણ કુપે તહીં.

તેમ જમત ઘડીભર ભરમાશે

પણ જમનાથ નહીજ ઠગાશે ફળ છે અહીંના અહીં—

જીપાળદેવી અને સખીઓ—૪

સખીઓ સ્વર્ગ તણા આવાસ વસાવ્યા આંગણેરે આજ
લહેકે કલ્પલતા ચોપાસ ખીરાજે બારણે રતુરાજ—

રજની વરની બે રસહેલી કરતો કુસુમાયુધ્ધ શરકેલી
મુગ્ધ બને મદ્દેલી રમતો રંગમાં રસરાજ—

ચડયો અનિલ અટારીએ ચંદ્ર ચડયો આદ્રશ

પ્રણય વાડીની કુંજમાં જીવે રસીકના રાસ

રાસ રમાડે સજની એ સોહામણ શિરતાજ—

જીપાળદેવી અને જયન્તિ—૫

પ્રેમ તંત્ર અણુમોલ સખી એ શીખવ્યા નવ શીખાય

કોઈના શીખવ્યા નવ શીખાય.

પડે સમજ અનુભવે આવડે જ્ઞાન્ત મિલન જ્યાં થાય

એજાન્તે જ્ઞાન્ત મિલન જ્યાં થાય.

પ્રિયતમને જોતાં શરમ ચડે ઘડકે કર પાછા ચરણ પડે

ત્યાં શાં શીખાયે પ્રણય તંત્ર જ્યાં નયને મદ્દ ઘેરાય.

હઠીલાં નયન મદ્દ ઘેરાય—

પણ જ્યાં જરી આંખથી આંખ મળે.

પગમાં ઉર એક બીજાં દિલો
અધીરો હૃદયેથી હૃદય મને ત્યાં રસ સાગર છલકાય
સ્નેહથી રસ સાગર છલકાય—

લીલી અને જગત— ૬

બાપુયા બાપુયા ધુતારા તારા કેલ
આ ધુતારે મને લેલી કરી
લેલી કરી રસલેલી કરી... ..ધુતારે
મારી નીલમ પરી નખરે ગયો છું મરી, આખો બહુભરી
મારકણા નેન તારાં બહુતર લુલાવનારાં
તોય ધાર્યા ધુતારા માર્યા. હૈયામાં મોહ બાણ
હવડો જાય અરરર હાય— આ ધુતારે

જયન્તિ— ૭

ચિતડાને ચોર નથી કોઈ રે હું કોને વરૂં
જોડ મરી આંધ મેં ન જોઈ રે હું કોને વરૂં—
કોઈમાં હું મોહી નહીં પણ મને મોહાવતાં
સૌએ સ્વરૂપ જોઈ શુદ્ધિ ખોઈ રે
પ્રાણનાં વેચાણ કહો કોને કરૂં—
પુરૂષો છે ભર સર્વ પ્રમદા છે પુષ્પ છતાં
હું તો ચંપાકળી અછેલ રે
મધુકરના ડાખ દેખી દિલમાં કરૂં—

જયન્તિ અને વાગસદ-

મોઘા જીવનની લ્હાણુ સાહેબા સ્નેહે સ્વીકારજો
પ્રીતિ નીભાવજો પ્રાણુ સાહેબા સ્નેહે સ્વીકારજો
નિશ્ચિન શોભાવશું ઉરના મંદિરમાં
આશા સાગરના ઘેગરે નીરમાં
કુક્યાં જીવનના વ્હાણુ કાંઠે એને ઉતારજો
પુરૂષ જીવનના પંથમાં પ્રેમદા જ્યોત પ્રમાણુ
દિવ્ય પ્રભા પ્રકટાવતી એજ સ્વર્ગની લ્હાણુ
યૌવનની ક્યારીએ રસની કટારીએ
પીજો રસીલા સુખાણુ સાહેબા

અપા અને પંડિત-

૯

ગિરાજો હૃદય મંદિરમાં પ્રેમે આપું પ્રાણુદાન;
રસીલાં શા નયન સુંદિર આ હુંતો ભૂલ્યો બાન સાન—
ભૂલ્યાં એ પણ બાળ્ય અમારાસ્વાંગત સ્વીકારો
મુઘા માગે હંસ મનોહર મોતીનો ચારો
પ્રેમ મોતી તમ ચરણે ધરશું
કાંચનસમ ઉર સરપર ચરશું કરશું અમૃત પાન (૨)-

પંડિત જગત અને હંજીરીયા ૧૦

નાસ ભાગ-કરવા જતાં પદકાષ્ટ ગયા હાય
ગુરુ ચમત્કાર-એ ચમત્કારને નમસ્કાર
એ ચમત્કાર

ખીજને સીખવાડતાં સપડાઇ ગયા કાં ?
 એ ચમત્કારને નમસ્કાર કર નમસ્કાર
 જેસાકુ તેસા મલ્યા મલ્યા બમનકું નાઈ,
 એકે બતાવ્યાં દીપણા તો ખીજએ આરસીં બતાઇ
 બોલો બાઇ બમ (૩) બોલો—

ગમ ઝડકે એકે શબ્દી ખબરો લેત,
 જેસા જે ધંધા કરે એસા બદલા દેત,
 લગાવો ધમ (૨) બોલો બાઇ બમ (૩) બોલો—

અંક બીજો.

વારાંગનાઓ—

૧૧ •

હુ તો મોહી મોહન મુરલીધરનાં રસીલા વદનમાં
 ભર નીદ્રાથી બંલી જગાડી અંસી ધુન લગાડી
 અવળા સહુ સંગાર સજીને અવળા ઓઢી સાડી
 અવળા ચાલી હું મધુવનમાં—
 આંતર આંદોલનથી ડોહી નયનવંતો મણિ માલા
 કુચ કુંભજ હરિ પરિભ્રમણના પામી શુકન સુખામાં
 તાલાવેલી થઇ તન મનમાં—

વારાંગનાઓ, પંડિત અને જગત— ૧૨

તીમે નયન મતવારે ખંજર દો ધારે
 કાતીલ ! મેરે દીલકો ચીર ડારે

મેરે જીગરમેં ચુભ ગયે નયનાં લાગે કલેજે કારે-
 દીલ દીયા બે દીલકો હમને દર્દયે ભારી હુવા
 કુછ મળ પાના નહીં આખીરકો આજરી હુવા
 દવા બતાવો કોઈ દુનિયામેં દર્દ ભયંકર ભારે-
 ટલતી નહીં પીછે લગી યે પ્રેમકી ખુરી બલા
 વો ચૂસ લેતી ખુનકો આખર પકડતી હય ગલા-
 પ્રેમ પ્રેત પુઠે જીન લાગા ઓ ઉતરે નહીં ઉતારે

શુપાલદેવી અને સખીઓ—૧૩

દરદો શું દીલનાં ક્ષુપાવોરે
 જાઓને શાને મુંઝાવો
 ડિરના ભાવ કદીના જૂંપે સખી
 છતાં ખ્હાનાં આ શાનાં બતાવો—
 આંખો છે નિરસ ગાલની સુરખી હરી જોને,
 કરમાઈ મધુર કાન્તિ આ દરદે ભરી જોને !
 જેમ ભૂંગ વિના પુષ્પની સુરખિ ઢળી જાતી,
 તેમ સ્યામ વિના સુંદરી વિરહે જાળી જાતી !
 માણુ વિનાની કાયા કંઠ વિનાની જાયા,
 ના સતાવો સખીઓ જાઓ-દરદો.

શુપાળ દેવી અને કુમારપાળ ૧૪

રંગબીના શામળીઆ વારીવારી જાડં
 વારી વારી જાડં રાજ હર્ષે છલકાડં

વધાવું પુણ્યે હાં પુણ્યે પરીમલ બીના
મીઠાં વેણુ નયનાં શ્રમહાર નાર ખારા લાગે
મુનાં મારાં શયન શિરતાજ આજ ન્યારાં લાગે

વાગસટ—

૧૫

જીવનનો જે સમય બાકી થયા તે નવ જવા દોને
કરે શુભ કર્મ ભવ તરવા ખખર છે કાલની કોને—
ઘટે આયુષ્યના દીવસો છતાં કહીયે થતા ખોટા
જીવન વિશ્વાસ એ ખોટા ખખર છે કાલની કોને—
ગોત્રી તરલ જ્યોતિ પ્રજોપણ જય પલટાતી
ઘડીભરતું ન મુકે ત્યાં ખખર છે કાલની કોને—

વાગસટ અને જયન્તિ ૧૬

જયન્તિ—મને જેરી નાગોએ ડંખ દીધા

હો કંથ મારા કેમે ઉતારશે એ જેર
મન ઘેરી સચોટ ધાવ કીધા

હો કંથ હાયાં કેમે છુટાય રસ લહેર—મને જેરી.

કરમાય દીલની કળીઓ એ મીઠે મીઠે ચટકે

દંધાય મારે રોમે રોમે જીવલેણુ

આંખલડીની ઓથે એ ઝીણું ઝીણું ખટકે

અંજલ્ય મારા લોચન વિષે મદધેન—મને જેરી.

વાગસટ—એ જેર યૌવન મદનાં ચુસાય ધીમે ધીમે

સીંચાય જ્યારે સ્નેહે સ્નેહામૃત !

જવન્તિ અને સખીઓ— ૧૭

કળીઓ ખીલેરે યૌવનના આગમાં સખી
 ઝુલે તરંગમાં વસંત રંગમાં—
 દીલડાં ઝુલેરે રસીયા બુલેરે—યૌવનના
 અનિલની હિરે મદન સર ઘેરે
 રસના ઝુલેરે મનના બુલેરે
 રંજન એ રાગના સખી—

વાગસર—

૧૮

જીવાની દીવાની તનધન ફાની
 એ દિનની છે મહેમાની છતાં આ જીમાની શાની—
 મિથ્યા મોટપને માયા વૈભવ વાદલની છાયા
 નવ કરીયે અલોમાન—
 આટે મગફરી સાથે અપકીર્તિ લઈ સંગાયે
 જુંડા નવ થઈયે હાયે સંપી રહીએ સૌ સાથે
 સંપ વિષે સુખમાન—

અંક ત્રીજો.

અહા—

૧૯

જીવન ક્ષણિક આ પશુ ભારે
 મનના વિચારે ધડી ધડી મમતા વધારે
 પુષ્પ પર વિમળાં તુષાર ફેશે જરી

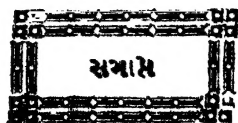
તેમ તન ધનના પ્રભાવ જાશે સરી
પણ પશુ નહીંજ માયા વિસારે—

કુમારપાળ અને વાગલટ— ૨૦

યદ્ય ભારતનાં સંતાન અમે અમ ભારતપર કુરખાન અમે—
નથી શંકર બુદ્ધ કે રામ અમે નથી મહમ્મુદ કે રહેમાન અમે
(પશુ) ધરી તે નરતું અભિમાન અમે અમ ભારતપર કુરખાન અમે—
તે પૂર્વ પ્રતાપ જગાવી અહીં કર્તવ્ય કહીન બળાવી અહી
કરશું નોછાવર પ્રાણ અમે અમ ભારતપર કુરખાન અમે—
બલે અમ કે વસ્ત્ર મળે ન મળે બલે આશ અનંત ફળે ન ફળે
કરી કર્મ સુધારસ પાન અમે અમ ભારતપર કુરખાન અમે—

પડિત જગત ઠાકોર હીલી અને ચપા—૨૧

દા ચંદ્રા મેં વિદ્યા ભણાવી કેવી
આ તાપણું ધરખાળી કરીયે એવી
પણ તોય શીખામણ તેમાંથી કંઈ લેવી
ખાઈ ચપ્પડ મોઢું લાલ રાખીયે તેવી, દાં થઈને જોયા જેવી (૨)
આલણુ થઈને ડગ વિદ્યા વળી દાનત હરામમાં
જેવા સામા તેવું થઈને રહેવું ગ્રામમાં
હવે ઝગડો અહીંથી ટાળો પણ સગપણનો ગુચવાડો
અહાથી નહીં ટળવાનો આનંદ મંગળ માનો એ વઢોમાં (૩)

મહેર ખંખર.

નીચે લખેલાં પુસ્તકો, શ્રી લક્ષ્મીકાંત નાટક સમાજનો મુકામ જ્યાં હોય ત્યાંથી રોકલી કીમતે મળશે, વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે નહીં.

નામ	કીમત
૧ સૂર્યકાન્ત	૦-૪-૬
૨ સુધા ચંદ્રિકા	૦-૪-૦
૩ પ્રેમ સંહાર	૦-૪-૦
૪ પાવાગઢનો પ્રલય	૦-૪-૦
૫ શકુન્તલા	૦-૪-૦
૬ શંકરાચાર્ય	૦-૪-૦
૭ ખોડાણી	૦-૪-૦
૮ વીર કુણાલ	૦-૪-૦
૯ કુસુમચંદ્ર	૦-૪-૦
૧૦ વીર ઘટોતકચ	૦-૪-૦
૧૧ કુમારપાળ	૦-૪-૦

માલેક—શ્રી લક્ષ્મીકાન્ત નાટક સમાજ.

